

azonban nincs szükség külön egyesületre, hanem csak arra, hogy az egyes lelkészek alkalmazzák azokat a lelkipásztori eszközöket, melyeket állásukkal járó kötelességként használniuk kell. Ha pedig arról van szó, hogy a bányalelkészek bizonyos pontokon egyöntetűséget óhajtanak munkájukba bevinni, ezt is elérhetik kölcsönös megbeszélések, összejövetelek, konferenciák révén anélkül, hogy formális egyesületbe tömörülének.”¹⁵

Az elutasítás tehát nem a bányamunkáslelkészek működésének összehangolása, a tapasztalatok kicserélése ügyének szólt, hanem az új egyesületesdinek, miként a főpásztorok egyébként is elleneztek papjaik bármiféle országos jellegű egyesületekbe tömörülését.

A kérdést végül is kompromisszummal zárták le, ami az 1928. október 10-i püspöki konferencián alakult ki. Itt az elnöklő hercegprímás előadta, hogy a „bányavidékek lelkészei különleges lelkipásztori feladataik megbeszélésére összejöveteleket rendeznek, amelyeknek összehívója és rendezője jelenleg Bartinai Ferenc pécsi esperesplébános. A lelkészek kérik ennek kegyes tudomásulvételét.”¹⁶ Serédi tehát nem az egyesületalakítást, hanem a koordinációt vitte a püspökkari konferencia elé. A döntés rövid volt: „A püspöki kar helyeslőleg tudomásul veszi. Határozataik az egyes érdekelt Ordinariusok jóváhagyása alá terjesztendők.”¹⁶

A püspöki kar határozata értelmében a következő években rendszeressé váltak a bányamunkáslelkészek megbeszélései, és azokon kialakult a keresztényszocialista mozgalommal való jobb együttműködésnek a lehetősége is. Így az 1929. május 23-i konferenciájukon már 21 lelkész vett részt. Céljaikat jelszóként úgy fogalmazták meg, hogy „bányamunkás híveinket Krisztusnak, és Krisztust híveinknek visszaadjuk.”¹⁷ A re-evangelizációs programot hatékony gazdasági-szociális érdekvédelemmel együtt látták csak lehetségesnek. Ezért a keresztényszocialista bányamunkás-szervezettel való szoros együttműködést határozták el. „A keresztényszocialista szervezkedéssel kapcsolatban az a vélemény alakult ki, hogy a szervezkedést pártoljuk, támogatjuk, mert hazafias és vallásos alapon nyugszik, de mivel politikai is a szervezkedés, azért ne exponáljuk magunkat.”¹⁸

A katolikus papság és a keresztényszocialisták együttműködése a Rerum novarum programjának valóra váltásában azonban nem volt titok. Rott Nándor veszprémi püspök 1929. januárban körlevelében a papság és a hívők figyelmét felhívta arra, hogy ne legyenek különbösek a keresztényszocialista mozgalom iránt. „Lépjetek tehát érintkezésbe a különböző keresztény szervezetek központjával. Csak néhányat akarok itt felemlíteni: ilyenek a Keresztényszocialista Bánya- és Kohómunkások Országos Szövetsége...” – olvasható a circularisban.¹⁹

Az 1930-as években az ekkor kialakult gyakorlat érvényesült, amelynek nyomon kísérésére itt nincs lehetőségünk. De talán befejezésként megemlíthetjük, hogy Mindszenty József frissen kinevezett veszprémi püspökként 1944 júniusában ellátogatott a várpalotai bányászokhoz. Utána Pápán járt, „s a nála tisztelgő papságnak a keresztényszocialista munkásmozgalmat figyelmébe ajánlotta.”²⁰

Gergely Jenő

A Csornai Gyermekmenhely Egyesület alapítása

A hetenként megjelenő Rábaközi Közlöny 1901. április 21-én arról tudósított, hogy 18-án egy bizalmas előértekezletet tartottak a premontrei prépostságon. A téma: egy gyermekmenhely létrehozása. Az ötlet Sugár Sándortól, az Eszterházy herceg csornai nagybérlőjétől származott. Ő korábbi tevékenységének színhelyén, Kapuvárott már létrehozott egy

¹⁵Ugyanott, 3. fol.

¹⁶EPL. Püspökkari konferenciák jegyzőkönyvei. 1928. október 10-i jegyzőkönyv, 37. pont.

¹⁷EPL. Cat. 9/2516–1929.

¹⁸Ugyanott.

¹⁹Magyar Bányamunkás, 1929. január–március

²⁰Jövönk, 1944. június 24.

hasonló intézményt.¹ A menhelynek nevezett intézmény célja kiderült az újságcikkből: „... a szegénysorsú iparos- és földművelő nép 2–6 éves gyermekeit a legszorgosabb munkaidő alatt július, agasztus hónapokban közös otthonba összegyűjtik, s azokat felügyelet alatt tartva gondozásban részesítik.”²

A következő héten közzétették a kezdeményezők felhívását a menhely javára szolgáló gyűjtésre. A felhívás az érzelmekre is hatni kívánt: „Községünk hétezeret meghaladó lakóinak számából jelentékeny rész földműves, iparmunkás és napszám után élő, tehát nagyrészt olyanok, kik magukszerivel nem gondolhatják kicsinyeiket úgy, ahogy azt azok biztonsága meg kívánná; és nem egyszer riadnak fel verejtékező napi munkájuk közben: mi van az otthon hagyott kised családdal”.³ Az aláírásokból a kezdeményezők körére is fény derült. Érdemes megnézni körüket, hisz Csorna szellemi vezetői ők: dr. Kuncz Adolf premontrei prépost, Sugár Sándor nagybérlo, Kiss Kálmán ügyvéd, Sr. Ignácia a csornai leányiskolában tanító Isteni Megváltó Leányai szerzetes nővérek főnöknője, Boda István községi bíró, dr. Kokas Lajos járásorvos, Poller Ede plébános, Stronszky Ágost a prépost titkára, Vadász Bánk községi jegyző.⁴

A szervezők a gyermekmenhely működtetésére az egyesületi formát választották. A századfordulón már 25 egyesület működött a városban, hasznosságuk közzismert. Helyi sikerüket az 1861-ben Széchenyi István emlékére alapított Csornai Polgári Olvasókör⁵ alapozta meg. Az újabb egyesület megalakítására 1901. június 6-án került sor. Az alakuló ülésen megjelentek Sopron vármegye vezetői: gr. Széchenyi Emil főispán, dr. Baán Endre alispán, Szabó Károly kir. tanfelügyelő. A közgyűlés a főispán elnöklése alatt a betegsége miatt hiányzó Sugár Sándor levelének felolvasásával kezdődött. Levelében megfogalmazta az egyesület célját, számot adott az előkészítő munka eredményéről. Kiemelten szólt az anyagi alapok megeremtéséről. Érdemes erről részletesebben is szólni, hisz mai korunkban is egyre több egyesület, alapítvány és más közcélú intézmény működésének alapját adományokból, hozzájárulásokból biztosítja. Nézzük, hogy történt ez 90 éve! A csornai premontrei rend prépostja és Sugár Sándor nagybérlo 4–4 ezer koronás alapítványt hozott létre a menhely céljaira, melynek akkori évi kamata 200–200 korona. A nagyobb adománytevők (herceg Esterházy Miklós fia születése alkalmából 500 K, Sopron megyei első takarékpénztár 250 K), illetve a 22 alapító tag 50–50 koronás befizetése a tőkét növelte, és csak a kamatait használták fel. Évi 200 K hozzájárulást vállalt Csorna község is. A 163 rendes tag hat évi kötelezettséget vállalt évenként minimum 2 K tagdíj fizetésére. Ezt túl is lehetett fizetni. Külön összeget jelentett a pártoló tagok évenkénti változó értékű hozzájárulása.⁶ A támogatók köre az egyesület indulásakor a következő összegeket nyújtotta:

– alapítványokból	400,00 K
– a község hozzájárulása	200,00 K
– nagyobb adományok kamatai	92,50 K
– rendes tagok tagdíjai	416,00 K
– pártoló tagok befizetései, természetbeli juttatásaik értéke	321,20 K
összesen:	1429,70 K ⁷

Az intézmény éves költségeit 1300–1400 koronára becsülték. Tehát másfél hónap alatt megeremtetették a működés fedezetét.

A közgyűlés a tájékoztató után megvitatta és elfogadta az egyesület alapszabályát. Az alapszabály meghatározta a működés rendjét. A közgyűlést évente kellett összehívni, az egyesület élén választmány állt. Tagjai: a tisztségviselők (elnök, 2 alelnök – egyik nő –, 3 gondnok, titkár, pénztáros, ügyvéd, orvos), 20 nő és 20 férfi, valamint a mindenkori plébános mint igazgató, az Isteni Megváltó Leányai szerzetes nővérek főnöknője, a községi bíró és a község első jegyzője. Alacsonyán húzták meg a választmány határozatképességét, elegendő

¹Rábaközi Közlöny, 1899. júl. 23.

²Rábaközi Közlöny, 1901. ápr. 21.

³Rábaközi Közlöny, 1901. ápr. 28.

⁴Uo.

⁵Lásd: Pájer Imre: A Széchenyi István emlékére alapított Csornai Polgári Olvasókör (1861–1896). Soproni Szemle, 1991. 3. sz. 215 old.

⁶Rábaközi Közlöny, 1901. jún. 9.

⁷Uo.

volt az elnök és 12 tag jelenléte.⁸ Kiemelt szerep jutott a napi ügyek intézésében a gondnokságnak, amely az alelnökönő vezetésével működött és kizárólag nőkből állt. Az alapszabály elfogadása után megválasztották a tisztségviselőket, az egyesület elnöke a létrehozását kezdeményező Sugár Sándor lett.

Az egyesület megalakulása után a választmány első ülésén döntöttek a működésről: „I. A menhely a csornai szerzetesnők székházában lesz, s a gyermekek gondozását a szerzetesnők vállalják el évi 480 kor. díjért. II. A fizetőképes szülők gyermekei 2 osztályba soroltattak és pedig 1. akiknek gyermekei a menhelyen tápláltnak, ezek fizetnek naponta minden gyermek után 20 fillért, 2. akiknek gyermekei táplálást hazulról nyerne, fizetnek egy gyermek után havonként 50 fillért. Szegény szülők gyermekei semmit sem fizetnek.”⁹ Erdemes a térítési díjak mértékének érzékeltetésére megadni a csornai gabonapiac akkori mázsánkénti árait: búza 7,50–7,80, árpa 6,00–6,20, kukorica 5,80–6,10 korona.¹⁰ E döntés után megkezdte működését a gyermekmenhely, melyet mai szóval nyári napközi otthonos óvodának nevezhetünk.

Volt-e rá igény? Ezt a következő évi közgyűlés beszámolója tükrözi: „A menhely működését 1901. július 1-én kezdte meg s augusztus 31-ig folytatta, ezen idő alatt 3220 gyermek kapott teljesen díjtalanul reggelit, ebédet, ozsonnát s vacsorát. Átlagosan naponta 61 gyermek látogatta az intézetet...”¹¹ A teljes díjtalanság azt mutatja, hogy tényleg a legszegényebb néprétegek vették igénybe a menhely szolgáltatásait.

Írásomban a csornai gyermekmenhely létrehozásának történetén keresztül kívántam bemutatni a századelő mezővárosának, a mezőváros tehetősebbjeinek szociális érzékét, tettekrezségét, a tettek megvalósításában megnyilvánuló racionális szemléletét. A mai polgárosodó társadalmunkban hasonló erények érvényre juttatására ismét szükség van, illetve lesz.

Pájer Imre

A székelykeresztúri Orbán Balázs Gimnázium két évszázada

A székelykeresztúri középfokú oktatás gyökerei a XVI. századig nyúlnak vissza. A legrégebb hiteles adat az 1568–1569-es évekből származik, amely a helybeli triviális iskola „ludi rectorának”, Szemerjai Bora Andrásnak a nevét jegyzi fel. De ezt igazolja Zorányi Jenő: A magyarországi protestántizmus 1565-től 1600-ig című munkája is, amelyben ez áll: „Az antitrinitáriusoknak természetesen hasonlóképpen voltak ilyen középfokú iskoláik nevezetesebb fészkeikben, így... Erdélyben Gyulafehérvárott, Marosvásárhelyt, Nagynyeden, Székelykeresztúron, Désen, Torockón, Tordán, Hídvégen... de a század végére alig maradt meg belőlük egy-kettő...” A századok viharát csak az 1566-ban alapított Kolozsvári Unitárius Főgimnázium vészelte át.

Évszázadokra feledésbe merült a székelykeresztúri középfokú oktatás is, míg a XVIII. század elején újra fogalmazódik egy, a Székelyföldön létesítendő unitárius gimnáziumnak eszméje. A homoródszentmártoni Bíró Sámuelnek 1712-ben a kolozsvári eklézsiához írt levelében ezt olvashatjuk: „...Végeztük, hogy ha többet nem is, de egy celebris Scholast erigálnánk ez Hazánk közepette (gondolnók Székely-keresztúrra) hová minden felől az ifjúság elérkezhetnék, szülői is inkább succurálhatnának, de vívendi modis...”

Az adott körülmények között az iskola felállítása nem sikerült, pedig egy gimnázium szükségességét a Székelyföldön többen is érezték: Homoródmás, Homoródszentmárton, Siménfalva, Székelykeresztúr többször kérte az iskola létesítésének jogát. Végül is a homoródmási zsinat 1793. július 10-én kimondja, „hogy nemes Keresztúrfiszékben, a Székely-Keresztúri unitárius eklézsiában, minél hamarabb egy olyan unitárius gymnasium álltassék fel, melyben az ifjúság az egy csak a rhetorikáig taníthatassék”.

⁸Soproni Levéltár. IV/432. Sopron vármegye egyesületi alapszabályai: Csorna. 210/1901. Csornai Gyermekmenhely Egyesület

⁹Rábaközi Közlöny, 1901. jún. 23.

¹⁰Uo.

¹¹Rábaközi Közlöny, 1902. jún. 8.